

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 marca 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Leszek Bielecki (sprawozdawca)

SSN Jarosław Sobutka

w sprawie z odwołania M. W.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Częstochowie
o zasiłek chorobowy, o zasiłek macierzyński, o zwrot nienależnie pobranego
świadczenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 20 marca 2024 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy
i Ubezpieczeń Społecznych w Częstochowie
z dnia 26 maja 2022 r., sygn. akt IV Ua 12/22,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w Częstochowie do ponownego rozpoznania i
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Leszek Bielecki Zbigniew Korzeniowski Jarosław Sobutka

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Częstochowie IV Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z 26 maja 2022 r., IV Ua 12/22, oddalił apelację odwołującą się M. W. od wyroku Sądu Rejonowego w Częstochowie z 13 stycznia 2022 r., VII U 454/18, oddalającego jej odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Częstochowie z 2, 13, 14 i 16 sierpnia 2018 r. odmawiających przyznania jej prawa do zasiłków chorobowych i zasiłku macierzyńskiego oraz zobowiązujących do zwrotu pobranych zasiłków.

W sprawie tej ustalono, że organ rentowy decyzją z 26 lipca 2018 r. stwierdził, że odwołująca od 13 września 2012 r. nie podlegała obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym emerytalnemu, rentowym, wypadkowemu i chorobowemu jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą. Odwołanie od tej decyzji Sąd Okręgowy w Częstochowie wyrokiem z 1 lipca 2020 r., IV U 1133/18, oddalił w całości, a Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z 15 grudnia 2021 r., III AUa 2134/20, oddalił apelację.

W konsekwencji powyższego, organ rentowy kontestowaną w niniejszym postępowaniu decyzją z 2 sierpnia 2018 r. odmówił odwołującej przyznania prawa do zasiłku chorobowego za okres od 18 maja do 2 sierpnia 2018 r.; decyzją z 13 sierpnia 2018 r. odmówił przyznania prawa do zasiłku chorobowego za okresy od 7 grudnia 2016 r. do 6 czerwca 2017 r. i od 19 czerwca do 28 sierpnia 2017 r. oraz zobowiązał odwołującą do zwrotu nienależnie wypłaconego jej za te okresy zasiłku chorobowego wraz z odsetkami w łącznej kwocie 59.585,22 zł; decyzją z 14 sierpnia 2018 r. odmówił przyznania prawa do zasiłku chorobowego za okresy od 1 marca do 15 maja 2016 r., od 18 maja do 23 sierpnia 2016 r., od 26 sierpnia do 7 października 2016 r. i od 12 października do 30 listopada 2016 r. oraz zobowiązał odwołującą do zwrotu nienależnie wypłaconego jej w powyższych okresach zasiłku chorobowego wraz z odsetkami w łącznej kwocie 65.654,86 zł; decyzją z 16 sierpnia 2018 r. odmówił przyznania prawa do zasiłku macierzyńskiego za okres od 30 października 2014 r. do 28 października 2015 r., stwierdził przedawnienie w zakresie zwrotu nienależnie pobranego zasiłku macierzyńskiego za okres od 30 października 2014 r. do 27 kwietnia 2015 r. w kwocie 48.486,60 zł, zobowiązał do zwrotu nienależnie wypłaconego zasiłku macierzyńskiego za okres od 28 kwietnia do 28 października 2015 r. wraz z odsetkami w łącznej kwocie 36.417,47 zł.

Nadto organ rentowy decyzjami z 18 czerwca 2019 r. zmienił swoją decyzję z 16 sierpnia 2018 r. w ten sposób, że zobowiązał odwołującą do zwrotu odsetek od nienależnie pobranego zasiłku macierzyńskiego od dnia doręczenia jej decyzji zmienianej do dnia zwrotu kwoty nienależnie pobranego świadczenia oraz zmienił swoje decyzje z 13 i 18 sierpnia 2018 r. w ten sposób, że zobowiązał odwołującą do zwrotu odsetek od nienależnie pobranego zasiłku chorobowego od dnia doręczenia jej decyzji zmienianej do dnia zwrotu kwoty nienależnie pobranego świadczenia.

Zarówno Sąd Rejonowy, jak i Sąd Okręgowy, uznały odwołanie za bezzasadne. Sąd odwoławczy wskazał, że wspólnym mianownikiem prawa do zasiłku chorobowego i zasiłku macierzyńskiego jest podleganie ubezpieczeniom społecznym. W konsekwencji decydującą dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy była okoliczność, że prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w Częstochowie z 1 lipca 2020 r. oddalono odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Częstochowie z 26 lipca 2018 r., którą stwierdzono, że M. W. od 13 września 2012 r. nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym i wypadkowemu oraz dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą. Jednocześnie poza sporem było, że w spornych w okresach odwołująca nie miała żadnego innego tytułu do objęcia jej ubezpieczeniami społecznymi. W konsekwencji niedopuszczanym było ponowne rozpoznawanie w kolejnych postępowaniach sądowych materii objętej zakresem takiej decyzji a Sądy były związane ustaleniem, że M. W. od 13 września 2012 r. nie podlegała obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym i wypadkowemu oraz dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą i nie mogły prowadzić na tą okoliczność żadnego postępowania dowodowego.

W ocenie Sądu Okręgowego w świetle art. 84 ust. 1-3 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1230 ze zm.) oraz ustalonego w sprawie stanu faktycznego nie ulegało wątpliwości, że zasiłki chorobowe i zasiłek macierzyński określone w zaskarżonych w sprawie decyzjach były świadczeniami nienależnymi. Sąd dodał przy tym, że określoną w tym przepisie przesłankę świadomego wprowadzenia organu rentowego w błąd wypełnia już samo bezpodstawne zgłoszenie danej osoby do ubezpieczeń

społecznych rodzące następnie obowiązek wypłaty przez ten organ odpowiednich świadczeń w razie ziszczenia się ryzyka ubezpieczeniowego. To zaś, że taki właśnie charakter miało zgłoszenie odwołującej do ubezpieczeń społecznych z tytułu rzekomego prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej, jednoznacznie wykazało postępowanie przeprowadzone przez Sąd Okręgowy w Częstochowie w sprawie IV U 1133/18. W postępowaniu tym ustalono, że od 13 września 2012 r. odwołująca nie prowadziła działalności gospodarczej, a jedynie pozorowała jej prowadzenie na potrzeby uzyskania wysokich świadczeń z ubezpieczeń społecznych z tytułu choroby i macierzyństwa. Tym samym M. W. świadomie wywołała po stronie organu rentowego przekonanie, że w spornych okresach spełniała warunki nabycia prawa do zasiłku chorobowego i zasiłku macierzyńskiego, a więc świadomie wprowadziła go w błąd w tym zakresie. W konsekwencji zaskarżone decyzje organu rentowego w zakresie zobowiązującym do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń co do zasady były prawidłowe. Jedyną wadę tych decyzji stanowiło błędne określenie dat początkowych, od których organ rentowy naliczył odsetki od nienależnie pobranych przez odwołującą świadczeń, tj. przyjęcie, że datę tą stanowi dzień następny po uzyskaniu nienależnych świadczeń, jednak wada ta następnie została skorygowana decyzjami z 18 czerwca 2019 r., co Sąd pierwszej instancji uwzględnił prawidłowo częściowo umarzając postępowanie w sprawie.

W odniesieniu do zarzutu nieważności postępowania przed Sądem pierwszej instancji z uwagi na pozbawienie jej możliwości obrony praw, Sąd odwoławczy przyznał, że zgodnie z ugruntowanym w doktrynie i orzecznictwie poglądem zawarcie w pozwie (tu w odwołaniu od decyzji ZUS), osobowych wniosków dowodnych, których przeprowadzenie może nastąpić wyłącznie na rozprawie, należy odczytywać jako wniosek o przeprowadzenie rozprawy, w rozumieniu art. 148¹ § 3 k.p.c. Niemniej zauważył, że samo złożenie przez stronę wniosku odwodowego nie obliguje sądu do przeprowadzenia tego dowodu. Swoje stanowisko w sprawie odwołująca w sposób pełny, precyzyjny i jednoznaczny wyraziła w odwołaniach od decyzji organu rentowego, zaś organ rentowy swoje stanowisko w sprawie wyraził w odpowiedziach na te odwołania, a zatem w ocenie Sądu drugiej instancji, istniały przesłanki do rozpoznania niniejszej sprawy na posiedzeniu niejawnym, ponieważ przeprowadzenie rozprawy nie było konieczne. W konsekwencji nie doszło do

pozbawienia odwołującej możliwości obrony jej praw, a tym samym brak było podstaw do stwierdzenia nieważności postępowania.

Wyrok Sądu Okręgowego skargą kasacyjną zaskarżyła odwołująca w części oddalającej jej apelację, zarzucając naruszenie: 1/ art. 148¹ § 1 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c. w związku z art. 378 § 1 k.p.c. i art. 386 § 2 k.p.c. przez brak uwzględnienia przez Sąd drugiej instancji z urzędu nieważności postępowania przed Sądem pierwszej instancji powstałej wskutek rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym oraz wskutek wydania wyroku na posiedzeniu niejawnym na podstawie przepisu art. 148¹ § 1 k.p.c. oraz brak uchylecia przez Sąd drugiej instancji wyroku Sądu pierwszej instancji, brak zniesienia postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i brak przekazania sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania pomimo sformułowania przez skarżącą w odwołaniach od decyzji organu rentowego wniosku o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania jej osoby, tj. wniosku jednoznacznego z wnioskiem o przeprowadzenie rozprawy, a zatem pomimo zaistnienia przesłanki z art. 148¹ § 3 k.p.c. wykluczającej możliwość rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym; 2/ art. 374 zdanie 2 k.p.c. w związku z art. 375 k.p.c. przez rozpoznanie przez Sąd drugiej instancji sprawy na posiedzeniu niejawnym i brak wyznaczenia przez przewodniczącego rozprawy w sytuacji gdy skarżąca w apelacji złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy; 3/ art. 235² § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 381 k.p.c. przez pominięcie przez Sąd drugiej instancji wniosku dowodowego skarżącej sformułowanego w apelacji, przy jednoczesnym braku wydania postanowienia dowodowego w tym zakresie, w sytuacji gdy skarżąca nie miała możliwości powołać ich w postępowaniu przed sądem I instancji; 4/ art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c. polegające na przyjęciu przez Sąd drugiej instancji, że wyrok Sądu Okręgowego w Częstochowie (IV U 1133/18) w sprawie o podleganie skarżącej ubezpieczeniom społecznym jest wiążący w prowadzonym przez ten Sąd drugiej instancji postępowaniu w zakresie przedmiotowo szerszym aniżeli rozstrzygnięcie, iż skarżąca jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, wypadkowemu od dnia 13 września 2012 r. i dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu od dnia 13 września 2012 r., to jest w zakresie

uzasadnienia tego wyroku czyli w zakresie przesłanek faktycznych i prawnych przyjętych za jego podstawę.

Skarżąca wniosła o uchylenie wyroku Sądu drugiej instancji w zaskarżonej części oraz uchylenie w całości wyroku Sądu pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania oraz o pozostawienie Sądowi pierwszej instancji kwestii zasądzenia na rzecz skarżącej od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Częstochowie kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o jej oddalenie oraz o zasądzenie na jego rzecz od skarżącej kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się zasadna.

Skarga kasacyjna jest oparta o przesłankę z art. 398⁹ § 1 pkt 3 k.p.c. oraz pkt 4 a więc o występowanie w sprawie instytucji nieważności postępowania. Ponadto jeszcze, zdaniem Skarżącej, skarga jest oparta o przesłankę z art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c., a więc, że jest oczywiście uzasadniona.

Skarżąca zarzuca Sądowi odwoławczemu naruszenie przepisów prawa procesowego, a to: przepisu art. 148¹ § 1 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c. w związku z art. 378 § 1 k.p.c. i art. 386 § 2 k.p.c. poprzez brak uwzględnienia przez Sąd II instancji z urzędu nieważności postępowania przed Sądem I instancji powstałej wskutek rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym oraz wskutek wydania wyroku na posiedzeniu niejawnym na podstawie przepisu art. 148¹ § 1 k.p.c. oraz brak uchylenia przez Sąd II instancji wyroku Sądu I instancji, brak zniesienia postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i brak przekazania sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania pomimo sformułowania przez Skarżącą M. W. w odwołaniach od decyzji Organu rentowego wniosku o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania jej osoby, tj. wniosku jednoznacznego z wnioskiem o przeprowadzenie rozprawy, a zatem pomimo zaistnienia przesłanki z art. 148¹ § 3 k.p.c. wykluczającej możliwość rozpoznania sprawy na posiedzeniu

niejawnym ; przepisu art. 374 zd. 2 k.p.c. w związku z art. 375 k.p.c. poprzez rozpoznanie przez Sąd II instancji sprawy na posiedzeniu niejawnym i brak wyznaczenia przez przewodniczącego rozprawy w sytuacji gdy Skarżąca w apelacji złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy ; przepisu art. 235² § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 381 k.p.c. poprzez pominięcie przez Sąd II instancji wniosku dowodowego Skarżącej sformułowanego w apelacji (tyczącego się dokumentów znajdujących się aktach sprawy prowadzonej przez Sąd Okręgowy w Częstochowie pod sygn. akt IV U 1133/18) - przy jednoczesnym braku wydania postanowienia dowodowego w tym zakresie - w sytuacji gdy Skarżąca nie miała możliwości powołać ich w postępowaniu przed sądem I instancji, które to naruszenia wymienione w punktach 1-3 powyżej tyczą się spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 476 § 2 k.p.c.) z odwołania M. W. od decyzji Organu rentowego: z dnia 2 sierpnia 2018 r. nr [...], z dnia 16 sierpnia 2018 r. nr [...]1, z dnia 14 sierpnia 2018 r. nr [...]2 oraz z dnia 13 sierpnia 2018 r. nr [...]3 ; przepisu art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c. polegające na przyjęciu przez Sąd II instancji, że wyrok Sądu Okręgowego w Częstochowie (sygn. akt IV U 1133/18) w sprawie o podleganie Skarżącej ubezpieczeniom społecznym jest wiążący w prowadzonym przez ten Sąd II instancji postępowaniu w zakresie przedmiotowo szerszym aniżeli rozstrzygnięcie, iż Skarżąca M. W. jako osoba prowadząca pozarolniczą działalność gospodarczą nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, wypadkowemu od dnia 13 września 2012 r. i dobrowolnie ubezpieczeniu chorobowemu od dnia 13 września 2012 r., to jest w zakresie uzasadnienia tego wyroku czyli w zakresie przesłanek faktycznych i prawnych przyjętych za jego podstawę, - które to naruszenie wymienione w punkcie 4 powyżej tyczy się spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 476 § 2 k.p.c.) z odwołania M. W. od decyzji Organu rentowego: z dnia 16 sierpnia 2018 r. nr [...], z dnia 14 sierpnia 2018 r. nr [...]1 oraz z dnia 13 sierpnia 2018 r. nr [...]2).

Zgodnie z art. 148¹ § 1 i § 3 k.p.c., Sąd może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym, gdy pozwany uznał powództwo lub gdy po złożeniu przez strony pism procesowych i dokumentów, w tym również po wniesieniu zarzutów lub sprzeciwu od nakazu zapłaty albo sprzeciwu od wyroku zaocznego, sąd uzna - mając na względzie całokształt przytoczonych twierdzeń i zgłoszonych wniosków dowodowych - że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Przepisu § 1 nie

stosuje się, jeżeli strona w pierwszym piśmie procesowym złożyła wniosek o wysłuchanie jej na rozprawie albo przepis szczególny przewiduje taki obowiązek, chyba że pozwany uznał powództwo.

Zgodnie z art. 235² § 2 k.p.c., pomijając dowód, sąd wydaje postanowienie, w którym wskazuje podstawę prawną tego rozstrzygnięcia.

Zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c., orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Zgodnie z art. 366 k.p.c., wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami.

Zgodnie z art. 373 § 1 k.p.c., sąd drugiej instancji odrzuca apelację spóźnioną, nieopłaconą lub z innych przyczyn niedopuszczalną, jak również apelację, której braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie.

Zgodnie z art. 374 k.p.c., sąd drugiej instancji może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym, jeżeli przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest niedopuszczalne, jeżeli strona w apelacji lub odpowiedzi na apelację złożyła wniosek o przeprowadzenie rozprawy, chyba że cofnięto pozew lub apelację albo zachodzi nieważność postępowania. Zgodnie z art. 375 k.p.c., poza przypadkami określonymi w art. 391¹, art. 373 i art. 374 przewodniczący wyznacza rozprawę.

Zgodnie z art. 378 § 1 k.p.c., sąd drugiej instancji rozpoznaje sprawę w granicach apelacji; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod uwagę nieważność postępowania.

Zgodnie z art. 379 pkt 5 k.p.c., nieważność postępowania zachodzi jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw.

Zgodnie z art. 381 k.p.c., sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynikła później.

Zgodnie z art. 386 § 2 k.p.c., w razie stwierdzenia nieważności postępowania sąd drugiej instancji uchyla zaskarżony wyrok, znosi postępowanie w zakresie

dotkniętym nieważnością i przekazuje sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Zgodnie z art. 391 § 1 k.p.c., jeżeli nie ma szczególnych przepisów o postępowaniu przed sądem drugiej instancji, do postępowania tego stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. Przepisy art. 194-196 i 198 nie mają zastosowania.

Zgodnie z art. 398¹³ § 1 i § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę kasacyjną w granicach zaskarżenia oraz w granicach podstaw; w granicach zaskarżenia bierze jednak z urzędu pod rozagę nieważność postępowania. W postępowaniu kasacyjnym nie jest dopuszczalne powołanie nowych faktów i dowodów, a Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia.

Istota sporu w rozpoznawanej sprawie dotyczyła kwestii podlegania ubezpieczeniom społecznym w okresach podanych w skarżonym rozstrzygnięciu oraz zwrotu ewentualnie nienależnie pobranych świadczeń z tego tytułu. Ponadto w skardze kasacyjnej Skarżąca podnosi zarzut nieważności postępowania przed I, jak i przed II instancją. W części końcowej skargi odnosi się nadto do argumentacji naruszenia przez Sąd odwoławczy art. 365 § 1 k.p.c. i art. 366 k.p.c.

W ocenie Skarżącej, Sąd I instancji pozbawił ją możliwości obrony swoich praw poprzez wadliwości postępowania dowodowego i brak przeprowadzenia rozprawy, natomiast Sąd II instancji powielił błędy postępowania pierwszoinstancyjnego.

W ocenie natomiast Organu rentowego nie nastąpiło naruszenie art. 148¹ § 1 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c.

Odpowiednio do doktryny, ustawodawca w art. 374 zdanie drugie wymienił enumeratywnie obligatoryjne wyłączenia możliwości rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym. Niedopuszczalne jest orzekanie co do istoty sprawy na posiedzeniu niejawnym, jeśli wniosek o przeprowadzenie rozprawy złoży strona w apelacji lub strona przeciwna w odpowiedzi na apelację. Wykładnia tego przepisu nakazuje przyjąć, że wniosek o przeprowadzenie rozprawy przez sąd odwoławczy może zostać zawarty jedynie w pierwszym piśmie strony w postępowaniu apelacyjnym, tj. w apelacji lub odpowiedzi na apelację. Wniosek o przeprowadzenie

rozprawy złożony w późniejszym piśmie przygotowawczym nie będzie dla sądu drugiej instancji wiążący. Nie wyklucza to jednak możliwości skierowania przez sąd sprawy na rozprawę, nawet w przypadku podjęcia już wcześniej decyzji o rozpoznaniu apelacji na posiedzeniu niejawnym. Sąd zawsze ma bowiem możliwość wyznaczenia rozprawy, choćby sprawa „nadawała się” do rozpoznania na posiedzeniu niejawnym. Z praktycznego punktu widzenia należy jednak przyjąć założenie, że wniosek o przeprowadzenie rozprawy składany później niż w apelacji lub odpowiedzi na apelację powinien zostać należycie uzasadniony, w szczególności przez wskazanie okoliczności, jakie strona chciałaby przedstawić na rozprawie, z jednoczesnym wyjaśnieniem przyczyn, dla których nie jest to możliwe w formie pisma procesowego. Wniosek ten nie jest bowiem wiążący dla sądu drugiej instancji, a co za tym idzie – należy sąd przekonać, iż przeprowadzenie rozprawy jest z określonych względów w danej sprawie konieczne (zob. A. Partyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 1–505(39). Tom I*, red. O. M. Piaskowska, Warszawa 2024, art. 374).

Zgodnie z doktryną, z reguły, że przyczyna nieważności postępowania nie musi mieć wpływu na rozstrzygnięcie, wynika, iż sąd drugiej instancji nie może sanować postępowania przed sądem pierwszej instancji i powinien uchylić wyrok sądu pierwszej instancji. Nie dotyczy to jednak przypadków, gdy przyczyna nieważności postępowania może być usunięta zgodnie z przepisami prawa w sposób sanujący postępowanie, np. przez potwierdzenie czynności podejmowanych przez stronę, która nie była należycie reprezentowana przez uprawniony podmiot. Nieważność nie jest cechą, którą może uwzględnić sąd pierwszej instancji przez uchylenie swojego własnego orzeczenia. Możliwość taka istnieje tylko w przypadku określonym w art. 395 § 2 k.p.c.. Nieważność postępowania nie jest również nową okolicznością w rozumieniu art. 359 § 1 k.p.c., która pozwoliłaby na odstąpienie od mocy wiążącej orzeczenia sądu. Niekiedy jednak sąd pierwszej instancji może przeciwdziałać wystąpieniu nieważności postępowania przez powtórzenie pewnych czynności procesowych, np. na podstawie art. 71 k.p.c. przez ponowienie dowodów na podstawie art. 241 k.p.c. czy też przez prawidłowe doręczenie pisma sądowego (zob. M. Manowska [w:] *Apelacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz. Orzecznictwo*, wyd. V, Warszawa 2022, art. 379).

W rozpoznawanej sprawie należy wskazać, że Skarżąca wniosła apelację od wyroku Sądu I instancji, w której sformułowała wniosek dowodowy i wniosła o przeprowadzenie rozprawy, natomiast Sąd odwoławczy wydał wyrok na posiedzeniu niejawnym, co jest sprzeczne z dyspozycją przepisu art. 374 k.p.c., w brzmieniu podanym wyżej i skutkuje okolicznością, o której mowa w art. 379 pkt 5 k.p.c.. Podobne błędy w postępowaniu odwoławczym, wskazane w skardze kasacyjnej, poczynił Sąd odwoławczy względem postępowania pierwszoinstancyjnego. Z tego względu zarzut o nieważności postępowania okazał się słuszny.

Ponadto Sąd odwoławczy wydał orzeczenie w zakresie sprawy o podleganie ubezpieczeniu społecznemu Skarżącej oraz o zwrocie nienależnie pobranego świadczenia Skarżącej. W tym względzie należy wskazać, że jeżeli sprawa dotyczy kwestii podlegania ubezpieczonego ubezpieczeniom społecznym, to w jednym i tym samym orzeczeniu nie może być oceniana sprawa w kwestii o zwrot nienależnie pobranych świadczeń z tego tytułu. Przedmiotowy wyrok załatwia bowiem (z wadą nieważności postępowania) sprawę o podleganie ubezpieczeniom społecznym Skarżącej, ale zdaniem Sądu Najwyższego w niniejszym składzie, nie może załatwić jednocześnie sprawy Skarżącej o zwrocie świadczeń z tego tytułu. W tym zakresie bowiem powinno być przeprowadzone odrębne postępowanie w sprawie. Sprawy w tym zakresie stanowią bowiem odrębne kategorie prawne i winny być rozpoznane w odrębnych postępowaniach.

Zgodnie z orzecnictwem, aczkolwiek nie każde naruszenie przepisów postępowania prowadzi do nieważności postępowania, to mieć należy na uwadze, że uczestnictwo w procesie, podejmowanie czynności procesowych, udział w rozprawach i innych czynnościach jest prawem strony, natomiast obowiązkiem sądu jest zapewnienie stronie możliwości takiego uczestnictwa. Jeżeli zatem nastąpiło naruszenie przepisów procesowych i miało ono wpływ na możliwość strony działania w procesie, a nadto strona nie mogła realizować swoich uprawnień do zakończenia postępowania w danej instancji, to należy przyjąć zaistnienie przesłanek jego nieważności określonych w art. 379 pkt 5 k.p.c. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 7 lutego 2024 r., II CSKP 1969/22, LEX nr 3670299). To sąd drugiej instancji ocenia, czy konieczne jest przeprowadzenie rozprawy np. w celu wysłuchania stron, czy przesłuchania świadków, a w przypadku niestwierdzenia takich okoliczności, może

rozpoznawać sprawę na posiedzeniu niejawnym. Możliwość stwierdzenia przez sąd drugiej instancji, że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne nie zostało pozostawione swobodnej ocenie sądu. Za odstąpieniem od przeprowadzenia rozprawy muszą przemawiać ważne względy. Jeżeli brak jest podstaw do stwierdzenia, że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne, rozpoznanie apelacji na posiedzeniu niejawnym może prowadzić do pozbawienia strony możliwości obrony swych praw. Decyzja co do tego, czy sprawa nadaje się do rozpoznania na posiedzeniu niejawnym, należy do sądu odwoławczego. Podkreślić jednak należy, że ustawodawca pozostawił stronie decyzję, czy jej sprawa zostanie rozpoznana przez sąd drugiej instancji na rozprawie (z wyjątkami znanymi już przed nowelizacją). Jej wniosek w tym zakresie jest dla sądu wiążący i nie podlega merytorycznej ocenie. Strona nie musi go nawet uzasadniać. W art. 374 k.p.c. określono zatem, kiedy rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym jest niedopuszczalne, a tym samym pośrednio wskazano, kiedy rozprawa jest obligatoryjna (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 11 lipca 2023 r., II PSKP 10/23, LEX nr 3585160). Możliwość stwierdzenia przez sąd drugiej instancji, że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne, nie zostało pozostawione swobodnej ocenie sądu a dowolna ocena sądu o braku konieczności przeprowadzenia rozprawy - z naruszeniem art. 374 k.p.c. - może prowadzić do pozbawienia strony możliwości obrony swych praw (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 28 czerwca 2023 r., I PSK 47/22, LEX nr 3575106). Z art. 374 zd. 2 k.p.c. jednoznacznie wynika, że sąd odwoławczy jest związany zawartym w apelacji lub odpowiedzi na apelację wnioskiem o przeprowadzenie rozprawy apelacyjnej. W takim przypadku rozpoznanie sprawy na rozprawie jest obligatoryjne i jeśli sąd odwoławczy rozpozna sprawę na posiedzeniu niejawnym, to zaistniałą sytuację należy traktować jako wadliwość polegającą na rozpoznaniu sprawy na posiedzeniu niejawnym, pomimo ustawowego wymogu rozpoznania jej na rozprawie. Sąd drugiej instancji może więc skierować sprawę na posiedzenie niejawne dopiero wówczas, gdy strony nie złożyły skutecznie wniosku o przeprowadzenie rozprawy, a ponadto przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 10 stycznia 2023 r., II CSKP 816/22, LEX nr 3454451).

Zgodnie z orzecnictwem, wydanie wyroku przez sąd pierwszej instancji z naruszeniem art. 148¹ § 3 k.p.c. skutkuje pozbawieniem strony możliwości obrony praw, a w konsekwencji powoduje nieważność postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 5 k.p.c. Zawarcie w treści pozwu osobowych wniosków dowodowych, których przeprowadzenie może nastąpić wyłącznie na rozprawie, należało zaś odczytywać jako wniosek o przeprowadzenie rozprawy, w rozumieniu art. 148¹ § 3 k.p.c. (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 22 lutego 2024 r., III CZ 20/24, LEX nr 3688603). Pozbawienie możliwości obrony praw, o którym mowa w art. 379 pkt 5 k.p.c. zachodzi, jeżeli z powodu wadliwości procesowych sądu lub strony przeciwnej, będących skutkiem naruszenia konkretnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego, strona nie mogła, wbrew swej woli, brać i nie brała udziału w postępowaniu lub jego istotnej części a skutków tych wadliwości nie można było usunąć przed wydaniem orzeczenia w danej instancji (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 14 lutego 2024 r., III CZ 246/23, LEX nr 3688573). Aczkolwiek nie każde naruszenie przepisów postępowania prowadzi do nieważności postępowania, to mieć należy na uwadze, że uczestnictwo w procesie, podejmowanie czynności procesowych, udział w rozprawach i innych czynnościach jest prawem strony, natomiast obowiązkiem sądu jest zapewnienie stronie możliwości takiego uczestnictwa. Jeżeli zatem nastąpiło naruszenie przepisów procesowych i miało ono wpływ na możliwość strony działania w procesie, a nadto strona nie mogła realizować swoich uprawnień do zakończenia postępowania w danej instancji, to należy przyjąć zaistnienie przesłanek jego nieważności określonych w art. 379 pkt 5 k.p.c. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 7 lutego 2024 r., II CSKP 1969/22, LEX nr 3670299).

W rozpoznawanej sprawie niewątpliwie nastąpiły okoliczności przewidziane w art. 374 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c., co skutkuje rozstrzygnięciem jak w petitum wyroku Sądu Najwyższego w przedmiotowej sprawie, w dalszej kolejności zaś wskazuje się przy tym na nieuprawnione połączenie postępowania w sprawach o podleganie ubezpieczeniu społecznemu Skarżącej i postępowania o zwrot nienależnie pobranych świadczeń z tego tytułu – prowadzonych w jednym postępowaniu – co również wymaga sanacji w dalszych postępowaniach sądowych zleconych niniejszym rozstrzygnięciem.

Biorąc powyższe pod uwagę, orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c

[SOP].

[ms]